

RAZVOJ EKONOMSKE MISLI

EKONOMSKI FAKULTET PODGORICA
dr JOVAN ĐURAŠKOVIĆ

ISHODI UČENJA

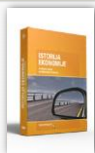
Nakon izučavanja predmeta **Razvoj ekonomske misli**, student će biti u prilici da:

- Analizira i objasni najvažnije ekonomske teorije i ideje koje su odlučujuće uticale na tokove ekonomske istorije u prošlosti;
- Objasni ulogu i značaj ekonomskih ideja u prelomnim društvenim događajima od razvoja pretklasičnih koncepcija do današnjih dana;
- Idejno i teorijski objasni osnovne analitičke elemente različitih ekonomskih fenomena i procesa;
- Analizira karakter ekonomske politike u pogledu uticaja dominantne ekonomske doktrine itd.

INFORMACIJE O PREDMETU

Osnovna literatura

- Jakšić M., Praščević A., *Istorija ekonomije*, Centar za izdavačku delatnost, Ekonomski fakultet, Beograd, 2007/2015.

Dodatna literatura

- Glišević-Rakčević, N., *Razvoj i osnove savremene ekonomske misli*, Ekonomski fakultet Podgorica, 2004.
- Snowdon B., Vane H.R., *Modern macroeconomics – Its Origins, Development and Current State*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, 2006.
- Ekelund R.B., Hébert R.F., *Povijest ekonomske teorije i metode*, treće izdanje, MATE, Zagreb, 1997.

OBLICI PROVJERE ZNANJA I OCJENJIVANJE

- ✓ Aktivnost na časovima 20 poena
- ✓ Kolokvijum 40 poena
- ✓ Završni (usmeni) ispit 40 poena

Na usmenom ispitu se odgovara cjelokupno gradivo!

Napomena: Studenti koji prije usmenog ispita ostvare min 50 poena oslobođeni su prvog ispitnog pitanja.

OBLICI PROVJERE ZNANJA I OCJENJIVANJE

✓ Aktivnost na časovima 20 poena

- a) DEBATA – max 7 poena
- b) PREZENTACIJA KNJIGE – max 7 poena
- c) ESEJ/FILMOVI – max 6 poena

PLAN RADA (I dio – kolokvijum)

PLAN RADA (II dio)

EKONOMSKA MISAO
je odraz
EKONOMSKE
STVARNOSTI

RAZVOJ EKONOMSKE MISLI

Hamurabijev zakonik

MESOPOTAMIJA
(XVIII vijek p. n. e)

Arthashastra

INDIJA
(IV vijek p. n. e)

Nastajanje ekonomske misli na ISTOKU

MENCIJE (Meng Ce, KINA, IV vijek p. n. e)

- Uslov napretka je humano upravljanje državom: **niži porezi, razvoj prosvjete i trgovine**
- Zdrav društveni sistem ostvaruje se:
 - vaspitanjem (*odgovarajućom ekonomskom politikom*) i
 - periodičnim smjenama vladara i dinastija (*Mandat Neba*).

Grčka i Rim

- Osnovna privredna grana
POLJOPRIVREDA
- Osnovna proizvodna jedinica
DOMAĆINSTVO
 - Radna snaga
ROBOVI

GRČKA

HOMER (Hómēros, VIII vijek p. n. e)

- Bogati predodređeni da se bave „umnim“ a siromašni „fizičkim“ radom (**trgovina povećava bogatstvo aristokratije**)
- **Privatna svojina** nad zemljom, stokom, zlatom i robovima

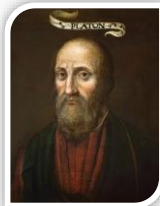
KSENOFONT (Ksenophon, 427-354. p. n. e)

- Fizičkim radom se bave robovi, a organizacijom slobodni građani
- Zastupao je naturalnu privredu, ali i **istakao važnost podjele rada**

GRČKA

PLATON je tragao za optimalnim političkim i ekonomskim poretom

- Bio je **zagovornik podjele rada**
- Specijalizacija stvara međusobnu zavisnost, a međusobna zavisnost uspostavlja međusobnu razmjenu
- Protivnik je privatne svojine i trgovine, jer su **vrline i bogatstvo nespojivi** (najljući protivnik materijalizma)

Plátón
(427-347. p. n. e)

GRČKA

PLATON je zagovarao „**klasnu specijalizaciju**“

radnici treba da rade, vojnici da čuvaju društvo, a vladari (filozofi) da vladaju!

- U svom radu *Država*, Platon prezentuje koncepciju idealne države u kojoj vlada elita, a koju čine **tri staleža**:

FILOZOFI
(VLADARI)

POLJOPRIVREDNICI

RATNICI

- Optimalna država je rigidna, statična, idealna situacija, a **profit i kamata su prijetnje statusu quo**

GRČKA

ARISTOTEL je razlikovao **ekonomiju** od **hrematistike**

- Ekonomija** je prirodno bogaćenje unutar domaćinstva koje ima granice
- Hrematistika** je robno bogaćenje izvan domaćinstva koje nema granice

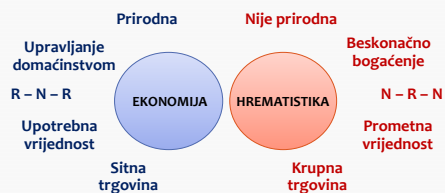
Aristotelēs
(384-322. p. n. e)

„Domaće gazdinstvo nije isto što i hrematistika...hrematistika daje sredstva, domaće gazdinstvo ih upotrebljava“

GRČKA

Hrematistika ima za cilj pribavljanje bogatstva za pojedinca

Ekonomija ima za cilj pribavljanje dobara za zadovoljenje potreba

GRČKA

Aristotel o novcu „...u pogledu razmjene, presudan značaj, stvarno, ima ta **vrsta pravičnosti koju nazivamo reciprocitetom**...zato baš treba naći neko sredstvo koje će omogućiti upoređivanje svih predmeta koji se razmjenjuju: **to baš i jeste uloga novca...on je mjerilo svega**“

5 KREVETA = 1 KUĆA

A – KUĆA

B – 10 MINA (srebrni novac)

C – KREKET

Ako je $A = \frac{1}{2} B \Rightarrow A = 5 \text{ mina}$

Onda je $A = 5C$
tj.

Ako je $C = \frac{1}{10} B \Rightarrow C = 1 \text{ mina}$

5 KREVETA vrijedi kao 1 KUĆA

GRČKA

Aristotel je objasnio dvostruku ulogu zlata-novca, kao:

a) **Sredstva razmjene**

b) **Blaga** koje se akumuliraju

- Novac je nastao radi razmjene, pa je svako korišćenje u druge svrhe neprirodno – **Aristotel je protiv zlenašenja**, koje je najviše protivno prirodi!
- Za razliku od Ksenofonta i Platona, on je **zagovornik robne proizvodnje**

GRČKA

- Etičko opravdanje ropstva?

„NIŽA SU VRSTA PO PRIRODI ROBOVI i bolje je za njih, kao i za sve inferiorne vrste, da budu pod vladavinom gospodara...Zapravo **UPOTREBA ROBOVA I DOMAĆIH ŽIVOTINJA NE RAZLIKUJE SE MNOGO.**“

„I opet, **MUŠKARAC JE PO PRIRODI SUPERIORAN, A ŽENA INFERIORNA; PRVI UPRAVLJA, DRUGIMA SE UPRAVLJA**; to se načelo, nužno, proteže na čitav ljudski rod.“

- Bez nadnice i kamate nije bilo moguće ponuditi teoriju cijena!
- Jedino pitanje: **da li su cijene pravedne?**

RIM

Najveći doprinos starih Rimljana ekonomiji jeste

**INSTITUCIJA
PRIVATNOG
VLASNIŠTVA**

RIM

KATON (Marcus Postius Cato, 234-149 p. n. e)

- Rimski pisac i krupni robovlasnik opisivao je efikasnost surove eksploatacije robovskog rada kroz načelo „**zavadi pa vladaj**“

BRAĆA GRAH (Tiberio & Gaio Gracchi, II vijek p. n. e)

- Kao narodni tribuni i reformatori braća Grah predstavljaju „svjetlu tačku u istoriji antičke ekonomske misli“
- Zahtijevali su agrarnu reformu i **predlagali da se državna zemlja podijeli rimskim građanima i bezemljašima**

VARON (Marcus Terentius Varro, 116-27 g. p. n. e)

- Podjela oruđa na: nijema oruđa (**inventar-sredstva**), oruđa koja puštaju neartikulisane zvuke (**radna stoka**) i oruđa koja govore (**robovi**)

Srednji vijek (V – XV vijek)

Ekonomska misao – SREDNJI VIJEK

- Dominantni oblik ekonomske organizacije

FEUDALIZAM

- Osnovna proizvodna jedinica

VLASTELINSTVO

- Radna snaga

KMETOVI

Ekonomska misao – SREDNJI VIJEK

- Dva glavna faktora koja Srednji vijek odvajaju od grčke antike su:
 1. **doktrinarno jedinstvo** (sholastička ekonomija) i
 2. **širenje tržišnog mehanizma.**
- Ponovno **nametanje etike ekonomiji** (najvažnije pitanje – uloga novca i kamate u odnosu na moralne norme)
- Najvažnija karakteristika učenja – **moralizam.**
- Najistaknutiji predstavnici su **SHOLASTICI** – srednjevjekovni teolozi

Ekonomska misao – SREDNJI VIJEK

TOMA AKVINSKI, kao najbitniji predstavnik Kanonista, pokušao je da aristotelovsko naslijeđe integriše u Hrišćanstvo.

- Postoje tri reda istine:

1. **Božanski zakoni** („otkrovenje“)
2. **Prirodni zakoni** („univerzalije“)
3. **Positivni zakoni** (konvencije)

Thomas Aquinas
(1225-1274)

Ekonomska misao – SREDNJI VIJEK

- Najznačajnija koncepcija **pravedne cijene** (*prirodno svojstvo dobra*)
- **Griješ uzure (kamate)**..., „da je po sebi nepravedno primati uzuru za pozajmljeni novac, jer to znači prodavati nešto što ne postoji“
- **Privatna svojina kao prirodno pravo**... „niko ne može imati neko pravo koje druge lišava prava na dobra“

Ekonomska misao – SREDNJI VIJEK

MARTIN LUTER je osnivač protestantizma u Njemačkoj

- Zalagao se za **naturalnu privredu**
- Borio se **protiv zelenaškog** i **trgovačkog kapitala**

„...postoje neki koji ne žele da prodaju robu za gotov novac, već samo na kredit, kako bi ostvarili veće zarade. Primjećujem da je ovaj **način poslovanja – protiv volje božje** protiv razuma i poštenja i dolazi iz očigledne bezobzirnosti i pohlepe“

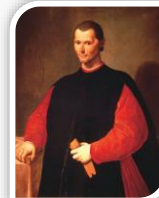

Martin Luther
(1483-1546)

Ekonomska misao – SREDNJI VIJEK

MAKIJAVELI je ideolog italijanske trgovačko-manufakturne buržoazije

- Borio se za ujedinjenje Italije, **nacionalna država** nasuprot pojedinačnim interesima gradova i feudalaca
- Čuvanje **privatne svojine** je **najmoćniji** od svih čovjekovih interesa
- „Ljudi će prije zaboraviti očevu smrt nego gubitak imovine...ljudi više cijene bogatstvo nego poštovanje“

Niccolò Machiavelli
(1469-1527)

Feudalizam

Merkantilizam (XV – XVIII vijek)

Liberalizam

Merkantilizam – kontekst

• Ekspanzija spoljne trgovine i razvoj trgovačkog kapitalizma

ŠPANJA

- Bogati rudnici srebra i zlata u kolonijama
- Strogo regulisan novčani promet

FRANCUSKA

- Razvoj manufakture
- Snažna intervencija države
KOLBERIZAM

ENGLESKA

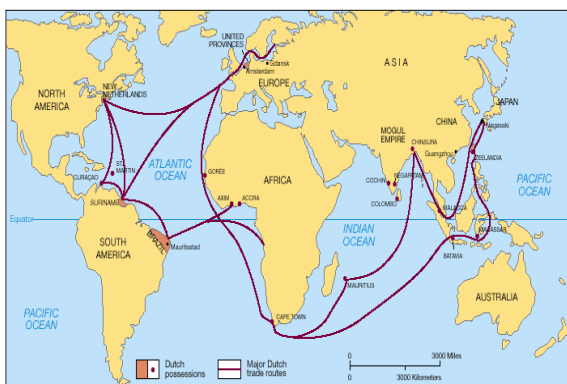
- Stvara se kolonijalno carstvo
- Privilegije i monopoli za trgovce

HOLANDIJA

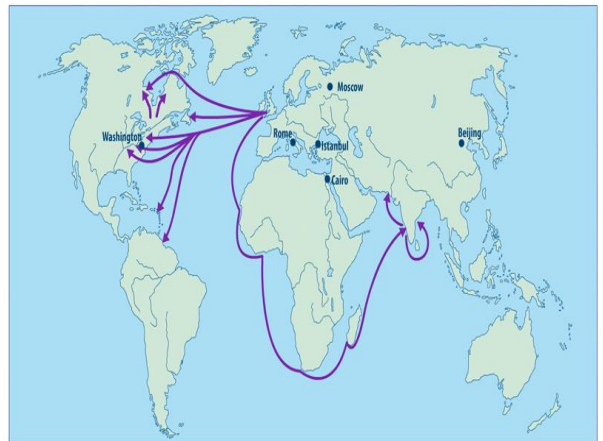
- Vodeće mjesto u spoljnoj trgovini
- Subvencije trgovcima

PRUSKA

- Državni paternalizam
- Bogaćenje kneževske blagajne
KAMERALIZAM

 Dutch Trade Routes, ca. 1650. The Dutch were the greatest commercial nation of the seventeenth century.

Merkantilizam – kontekst

1. **Ogroman priliv zlata i srebra** (otkriće Amerike i dalekog istoka, *Colombo* i *Vasco da Gama*)
2. **Veliki rast cijena** (manifestacija $MV=PY$)
3. **Podsticaj trgovine i tržišta**
4. **Jačanje nacionalne države i moći vladara**

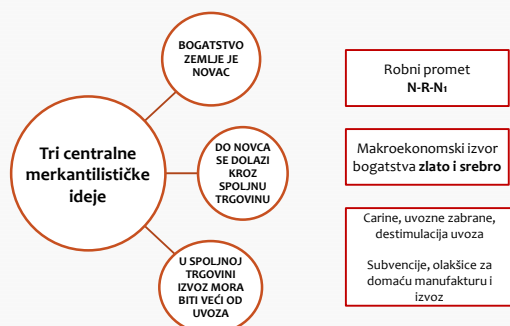
Merkantilizam

- Merkantilizam je **prva škola ekonomske misli**
- Merkantilizam se oslanjao na državu, a država na merkantilističku politiku
- Postojala je homogenost nacionalnih ekonomskih politika, ali nije postojao teorijski sistem
- **Dva centra moći – trgovci kapitalisti i monarh** (Materijalne stvari postaju cilj ljudske aktivnosti)

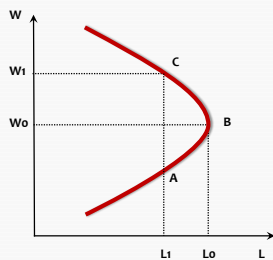
Merkantilizam

- **Raskid sa etičkim postulatima** Aristotela i Tome Akvinskog (kamata legitimna, pravedna cijena van fokusa)
- Negativan odnos prema cjenovnoj konkurenciji – **stvaranje monopola/korporacija** (pr. Istočno-indijske kompanije)
- **Interes trgovaca** = interes monarha = **nacionalni interes**

Merkantilističke ideje

Merkantilističke ideje

- „**KORISNOST SIROMAŠTVA**“
– čini radnika marljivim
- Visoke nadnice bi dovele do lenjosti, pijanstva i moralnog pada
- Efekat dohotka ne smije biti jači od efekta supstitucije

Merkantilizam – dvije faze (prema A.Smitu)

Merkantilni sistem (1450-1750)

Rani merkantilizam (1450-1600)

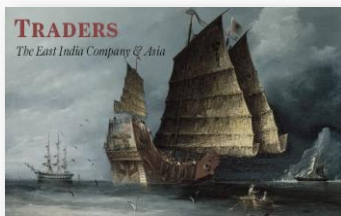
Bulionizam (bullion) – zabranjen svaki odliv zlata iz zemlje. Pažnja posvećena sferi prometa, **proizvodnja zanemarena.**

Pozni merkantilizam (1600-1750)

Cilj je **pozitivan trgovinski bilans**. Važno podsticanje proizvodnje, zanata i trgovine. Državni intervencionizam intenzivan.

Predstavnici merkantilizma – Britanija

Tomas MAN (Thomas Mun, 1571-1641) je čuveni londonski trgovac i jedan od rukovodilaca *Istočno-indijske kompanije*

Predstavnici merkantilizma – Britanija

Njegovu knjigu *Blago Engleske od spoljne trgovine* Marks smatra „merkantilističkim jevandjeljem“

„Mi se možemo držati pravila da godišnje prodajemo strancima svoje robe za veću sumu nego što mi trošimo njihove robe...**Zaključili smo da 25% smanjenja cijene nekih roba, može povećati 50% prodatu količinu...**Ali kada ih **jeftinim proizvodima istisnemo** iz ovog poduhvata i kada **kasnije ponovo obnovimo našu visoku cijenu**, opet ćemo moći da se koristimo ranijim sredstvima.“

Predstavnici merkantilizma – Britanija

- Osnovna uporišna tačka za merkantiliste je **zanatstvo!**
- **MAN** je posebno naglašavao dobit od prerade sirovina i izvoza gotovih proizvoda (sa domaćim prekomorskim prevozom)
- Kao pozni merkantilista, Man je pravio razliku između **novca** i **kapitala** (akumulacija kapitala kroz trgovinu)

Predstavnici merkantilizma – Francuska

BODEN (Jean Bodin, 1530-1596) francuski političar i ekonomista koji utemeljuje **kvantitativnu teoriju novca**.

- Glavni uzrok rasta cijena je **obilje zlata i srebra!**

MONKRETIEN (Antoine de Montchrétien, 1575-1621) je najvažniji predstavnik francuskog merkantilizma

- U knjizi **Traktat političke ekonomije**, Monkretien je izrazio potrebu za čvrstim **uvoznim restrikcijama**

Predstavnici merkantilizma – Francuska

KOLBER

(Jean-Baptiste Colbert, 1618-1683)
ministar finansija u doba Luja XIV
pune 22 godine

Merkantilizam u Francuskoj
poznat pod nazivom **Kolberizam**

Kao radikalni merkantilista **kreirao veoma intervencionističku politiku** u svim oblastima privređivanja

Predstavnici merkantilizma – Francuska

- Kolber **afirmisao državne subvencije** na unutrašnjem planu i **visoke carine** na uvoznu robu

„potrebno je obnoviti i stvoriti sve industrije, čak i luksuza; ustanoviti zaštitni sistem na carinarnicama... **smanjiti fiskalne smetnje štetne po stanovništvo... razviti vojno pomorstvo** radi zaštite trgovačkih brodova... samo trgovina i sve što je vezano za nju može da stvori veliko dejstvo privlačenja novca... mislim da se lako možemo složiti o principu da **samo izobilje novca u jednoj državi čini njenu veličinu i moć**“

Predstavnici merkantilizma – Italija i Španija

SERA (Antonio Serra, 1580-1645) je italijanski pravnik i ekonomista koji doktrinu merkantilista utemeljuje na **neraskidivoj vezi između trgovine i zanata**

- Potrebna državna intervencija kao podrška zanatstvu, ali nije poželjna u monetarnoj sferi

UZZTARIZ (Jerónimo de Uztáriz, 1670-1732) je španski merkantilista; objasnio ideje u knjizi *Teorija i praksa trgovine i mornarice*

- Smanjiti sva poreska opterećenja domaćoj manufakturi
- Dao doprinos analizi međunarodne trgovine (**ideja platnog bilansa**)

Predstavnici merkantilizma – Rusija

KRIŽANIĆ (Juraj Križanić, 1618-1683) južnoslovenski merkantilista, teolog i političar u službi ruskog cara.

- Tri faktora bogatstva naroda: **zanati, trgovina i državna politika**.
- „Da car vladar vodi u svoje ime i preuzme u svoje ruke svu trgovinu sa inostranim narodima“

POSOŠKOV (Ivan Tahinovič Posoškov, 1652-1726) ruski merkantilista i ideolog mlade trgovačke buržoazije

- Značaj državne kontrole nad trgovinom
- **Zanatstvo i trgovina** nijesu privatne djelatnosti

Doprinosi merkantilizma

1

- **Oslobodili su ekonomiju etičko-religiozne dimenzije** (Aristotel i T.Akvinski) i postavili joj racionalne osnove

2

- „Domaću ekonomiju“ zamjenjuje „politička ekonomija“

3

- Prvi **formulisali kvantitativnu teoriju novca**

4

- Dali ekonomiji **koncept trgovinskog bilansa**

Kritika merkantilizma

- Merkantilizam je **više koncepcija ekonomske politike**, nego li zaokružen teorijski sistem

NOVAC JE BOGATSTVO, ALI NIJE I JEDINI OBLIK BOGATSTVA

NOVAC JE IZVOR BOGATSTVA POJEDINCA,
ALI NIJE IZVOR BOGATSTVA NARODA

DALI APSOLUTNI PRIMAT MONETARNIM AGREGATIMA
U ODNOSU NA REALNE

ZANEMARILI IDEJU SPECIJALIZACIJE I KOMPARATIVNU PREDNOST

Merkantilizam

Fiziokratizam (XVIII vijek, Francuska)

Klasična
politička
ekonomija

Fiziokratizam

- U drugoj polovini 18. vijeka nastao veoma inovativan francuski doprinos ekonomskoj misli
- Fiziokratizam (fizio-priroda, kratos-vladavina) je jedna od najhomogenijih ekonomskih škola, poznata i kao **Škola ekonomista**
- U središtu ekonomskog koncepta – **poljoprivreda** kao jedina produktivna djelatnost

Fiziokratizam – kontekst

- **Merkantilistička politika** zapostavljala poljoprivredu (*vlasništvo nad zemljištem, autput, cijene-podsticanje izvoza, nadnice, porezi* itd)
- **Prodor kapitalizma na selo** i pojava novih društvenih aktera – zakupaca (*fermier*) i intelektualno oslobađanje od merkantilističkog intervencionizma
- Fiziokrate **prihvataju** prosvijećeni apsolutizam

Fiziokratizam – osnovni postulati

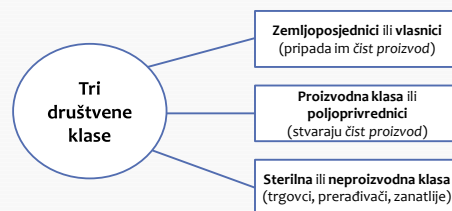
- 1) Osnovno polazište fiziokratije je da ekonomskim ponašanjem vlada **zakon prirode** („*droit naturel*“)
- 2) Izuzetno važna **zaštita privatnog vlasništva** koje proizilazi iz individualnog prava **kao prirodnog prava**
- 3) Vodeće pravilo u vladanju je **neintervencionizam** *Laissez faire, laissez passer* - *Laissez faire de la nature*. („*Neka stvari idu svojim tokom. Sloboda prirodi.*“)

Fiziokratizam – osnovni postulati

- Fiziokrate **izvor bogatstva vide u poljoprivrednoj proizvodnji** koja jedina stvara **čist (neto) proizvod** („*produit net*“)
- Fiziokratska politika – podsticaj akumulacije kapitala i razvoja poljoprivrede poreskom reformom
- Porez jedino može biti plaćen iz neto proizvoda**, tj. iz prihoda zemljoposjednika

Fiziokratizam – osnovni postulati

- Društvene klase – nosioci procesa reprodukcije

Fiziokratizam – predstavnici

Fransoa KENE je intelektualni vođa fiziokratske ekonomske škole

- Bio je lični ljekar Luja XV
- „Poljoprivreda je izvor sveg bogatstva države i bogatstva svih građana“

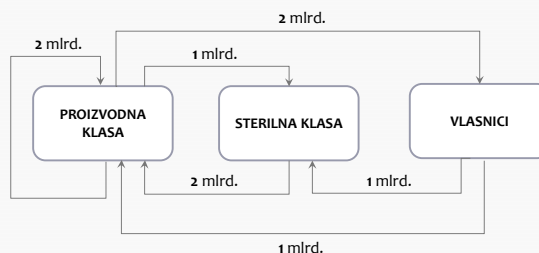

Francois Quesnay
(1694-1774)

- Tri centralne ideje:
 - ČIST PROIZVOD**,
 - EKVIVALENTNOST RAZMJENE**,
 - ANALIZA REPRODUKCIJE**.

Fiziokratizam – predstavnici

Keneov model reprodukcije
(Ekonomske tablice – *Tableau economique*)

Fiziokratizam – predstavnici

Fransoa KENE – načela ekonomske politike

Zemlja jedini izvor bogatstva	Jedinstvo vlasti
Umnožavanje stoke	Bezbjednost svojine
Dobra cijena	Ne smije biti štetnog poreza
Jeftinoća je štetna za narod	Staranje o javnim izdacima
Suzbijanje raskoši	Slobodan izvoz domaćih proizvoda
Potpuna sloboda utakmice	Dohodak ne smije da izađe iz zemlje, ako nije nečim zamijenjen
Povećanje dohotka je važnije od povećanja stanovništva	Ne smije biti sterilnih ušteda

Fiziokratizam – predstavnici

An Rober Žak **TIRGO** (Robert Jacques Turgot, 1727-1781) je francuski državnik aristokratskog porijekla

- **Pronalazač** jednog od fundamentalnih ekonomskih zakona – **Zakona o opadajućim prinosima** – ukupni proizvod raste ali sve sporije...

„Proizvodnja pretpostavlja avanse; ali jednaki avansi u zemaljama nejednake plodnosti daju veoma različite proizvode...ako se avansi budu povećavali preko jedne tačke, proizvodnja će se još povećati, ali manje i uvijek sve manje, sve dok povećanje avansa ne bude apsolutno ništa dodalo proizvodu, pošto je plodnost zemlje iscrpljena i vještina ne može ništa da pomogne“

Fiziokratizam – predstavnici

Du Pont de Nemur (P.S. du Pont de Nemours, 1739-1817) francuski političar i ekonomista koji je **prosvećivao javnost idejama fiziokratije**

Mersije de la RIVIJE (Mercier de la Riviere, 1720-1793) propagator fiziokratskih ideja

- Pripisuje mu se **ideja o „prirodnom poretku“**
- U najvažnijem djelu Prirodni i bitni poredak političkih društava zastupa interese nastupajuće buržoazije i **promoviše ideale slobodne konkurencije**

Fiziokratizam – predstavnici

Viktor MIRABO (Victor Riqueti Mirabeau, 1715-1789) je francuski ekonomista koji je smatrao da je poljoprivredna proizvodnja po kineskom modelu ideal fiziokratskog prirodnog poretka

- Istupio je protiv zemljoposjednika feudalaca i kraljeve ekonomske politike
- Zalagao se za **održavanje sitnog posjeda**
- **Pristalica državnog neintervencionizma** i definisanja **JEDINSTVENOG POREZA – na „čist proizvod“**

Doprinosi fiziokrata

IZVORI BOGATSTVA SE PREMJEŠTAJU IZ SFERE PROMETA U SFERU PROIZVODNJE

IDEJA O NETO PRODUKTU PRVI JE OBLIK VIŠKA POTREBNOG ZA DRUŠTVENU REPRODUKCIJU

PODJELA DRUŠTVA NA KLASU – NOSIOCE REPRODUKCIJE

IDEJA O EKVIVALENTNOSTI RAZMJENE

NEOPHODNOST ODRŽAVANJA RAVNOTEŽE MEĐU SEKTORIMA

ZAKON O OPADAJUĆIM PRINOSIMA

Merkantilizam vs. Fiziokratizam

1) Bogatstvo se sastoji u NOVCU	1) Bogatstvo se sastoji u UPOTREBNIM VRIJEDNOSTIMA
2) Izvor bogatstva je u SPOLJNOJ TRGOVINI	2) Izvor bogatstva je u POLJOPRIVREDNOJ PROIZVODNJI
3) Osnovni oblik kapitala je TRGOVAČKI KAPITAL	3) Osnovni oblik kapitala je PROIZVODNI KAPITAL
4) Višak vrijednosti se javlja u obliku KAMATE	4) Višak vrijednosti se javlja u obliku RENTE
5) Razmjena je NEEKVIVALENTNA	5) Razmjena je EKVIVALENTNA
6) Politika INTERVENCIONIZMA	6) Politika LAISSEZ FAIRE

Merkantilizam

Fiziokratizam

KLASIČNA POLITIČKA EKONOMIJA

Socijalistička misao

KLASIČNA EKONOMIJA

U ŠIREM SMISLU

obuhvata sve ekonomiste osim kejnzijanaca

U UŽEM SMISLU

skup ekonomskih ideja koje vode porijeklo od rođonačelnika škole ADAMA SMITA

Klasičarske ideje dominirale u vrijeme liberalnog kapitalizma od posljednje četvrtine 18. vijeka do 70-ih godina 19. vijeka

NAJISTAKNUTIJ PREDSTAVNICI

William PETTY (1623-1687)
Pierre BOISGUILBERT (1646-1714)

Adam SMITH (1723-1790)
David RICARDO (1772-1823)
Simonde de SISMONDI (1773-1842)

KLASIČNA EKONOMIJA – osnovna načela

1. Klasična politička ekonomija **istupa u ime interesa nastupajuće industrijske buržoazije**
2. Polaznu tačku analize klasične ekonomije čini **kritika i napuštanje merkantilističke ekonomske teorije i politike**
3. Definitivno prenošenje ekonomskih istraživanja **iz sfere prometa u sferu proizvodnje**

KLASIČNA EKONOMIJA – osnovna načela

4. Opšte ideje klasične ekonomije:
ekonomske slobode,
slobodna tržišna utakmica,
prirodni poredak (*homo ekonomikus*).
5. Klasičarski **prirodni poredak je KAPITALIZAM**
6. **Ekonomska filozofija – LIBERALIZAM/INDIVIDUALIZAM** (lični interes iznad svega)
7. Ekonomska politika klasične škole je liberalistička – **PROTIV DRŽAVNE INTERVENCIJE**

KLASIČNA EKONOMIJA – osnovna načela

8. **Privredni rast se odvija kroz interakciju akumulacije kapitala i podjele rada**

KLASIČNA EKONOMIJA – osnovna načela

9. Razvoj **teorije radne vrijednosti**
10. Raspodjela i trgovina – **princip komparativne prednosti**
11. **Lesefer poredak** (nepovjerenje i neprijateljstvo prema vladinoj intervenciji)
12. **Upravljanje prema nevidljivoj ruci tržišta** („invisible hand“)

Korijeni klasične političke ekonomije - Viljem PETI

Viljem PETI je osnivač klasične političke ekonomije u Engleskoj

- Uvodi pojam **politička aritmetika**

„Umjesto da upotrebljavam samo poredbene i superlativne riječi i intelektualne argumente, pokušao sam da se izrazim u brojevima, težinama i mjerama“

Kvalitativno-deskriptivnu metodu mijenja kvantitativno-empirijska metoda ekonomske analize

William PETTY
(1623-1687)

Korijeni klasične političke ekonomije - Viljem PETI

Petijev pristup privrednom razvoju odgovara Njutnovim zakonima fizike

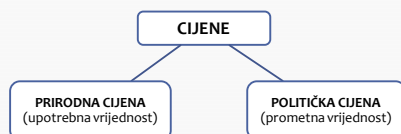
KLASIČARSKA EKONOMIJA	NJUTNOVSKA FIZIKA
ROBE	TIJELA
PROIZVODNJA	KRETANJE TIJELA
RAD	SILA
DRUŠTVENA PODJELA RADA	PROSTOR U KOME SE KREĆU TIJELA

U Petijevim radovima, ova veza se ogleda u:

- Razgraničavanju nominalnih i realnih veličina na kratak rok
- Proizvodnji viška na dugi rok

Korijeni klasične političke ekonomije - Viljem PETI

PETI postavlja temelje **teorije radne vrijednosti**

- **VRIJEDNOST ROBE JE ODREĐENA KOLIČINOM RADA** potrebnom za njenu proizvodnju
- RAD je „otac i aktivni tvorac bogatstva, kao što je ZEMLJA mati“
- Produktivan vs. neproduktivan rad

Korijeni klasične političke ekonomije - Viljem PETI

- **Realna vs. nominalna vrijednost**
- Peti isticao da je **promjenom nominalnih veličina nemoguće promijeniti realne odnose u privredi**
- Pokušaj „kvarenja monete“ ne mijenja realno bogatstvo (danas preko inflatornog poreza – novčana iluzija)
„Sve to zaista uistinu znači samo porez na one ljude kojima je država dužna...kao i sličan teret na one koji žive od penzija, utvrđenih renti, anuiteta, plata, poklona“
- **Novac mora biti jedinstvene vrijednosti** (Grešamov zakon)

Korijeni klasične političke ekonomije - Viljem PETI

- Glavni oblik viška vrijednosti, kod Petija, je **prirodna renta** na zemlju, slično fiziokratskom neto proizvodu
- Prirodna renta = ukupna žetva – troškovi sjemena i rada (međuzavisnost rente i najamnine)
- **PETI** je dao doprinos javnim finansijama kroz razradu načela racionalnosti u ubiranja poreza

„Neka porez nikad ne bude tako velik, ako je proporcionalan nad svima...ono što ljude najviše ljuti je biti oporezovan više od komšije; Porezi ako se utroše na naše domaće robe, meni se čini, čine malo štete cijelom narodu“

KLASIČNA EKONOMIJA – Viljem PETI – rezime

- Utemeljenje **kvantitativno-empirijsku metodu** ekonomske analize
- Teorija radne vrijednosti – **rad kao mjera vrijednosti**
- Odnos nominalnih i realnih veličina
- Glavni oblik viška vrijednosti je **prirodna renta na zemlju**
- Doprinos javnim finansijama – načelo racionalnosti i proporcionalnosti

Korijeni klasične političke ekonomije - Pjer BOAGIJBER

Pjer BOAGIJBER (Pierre le Pesant de Boisquilbert, 1646-1714) je prethodnik klasične škole u Francuskoj

Boagijberov napad na merkantilizam odvija se u tri pravca:

NOVAC NIJE
BOGATSTVO

NAKLONOST
PRERADIVAČKOJ
INDUSTRIJI UMJESTO
POLJOPRIVREDI

ŠTETAN
PORESKI
SISTEM

Korijeni klasične političke ekonomije - Pjer BOAGIJBER

Boagijber smatra da je **novac puko sredstvo** i metoda bogatstva, dok su **robe prava svrha bogatstva** i njegov cilj

Novac je „stvar specifično utemeljena da bude na usluzi ljudskom rodu, bude njegov **ROB**, a ne njegov **GOSPODAR**“

- Nije važna samo količina novca, već količina posla koji novac obavlja

Korijeni klasične političke ekonomije - Pjer BOAGIJBER

- Energičan je zastupnik poljoprivrednog interesa (slobodna trgovina uslov ekspanzije proizvodnje)
- **Bogaijber** je ukazao na **važnost efektivne tražnje** (potrošnja – dohodak – zaposlenost)
- **Smanjenje poreza radi povećanja potrošnje** (kritika poreza na imovinu, poreza na promet, carina)

O raspodjeli bogatstva i klasama, Boagijber ističe: „*ljudski rod je danas u potpunosti podijeljen u dvije klase, jednu koja ne radi ništa ali uživa u svakom zadovoljstvu, i drugu koja radi od jutra do mraka obezbjeđujući samo osnovne potreštine...*“

Predindustrijsko društvo

• Veća uloga poljoprivrede

• Ruralna industrija

- nema fabričkog sistema
- porodična proizvodnja

VLADAJUĆA KLASA
Zemljoposjednici, visoko sveštenstvo i plemstvo

VIŠI SLOJ SREDNJE KLASJE
(veliki trgovci, državni službenici...)

NIŽA SREDNJA KLASA
(trgovci na malo, umjetnici, zanatlije)

SELJACI, INDUSTRIJSKI RADNICI
(u poljoprivrednoj djelatnosti),
SIROTIJA

INDUSTRIJALIZACIJA – osvrt na Veliku Britaniju

- **Rađanje industrije sredinom 18. vijeka**
- Karakteristike:
 - Uspon sekundarnog sektora
 - Široka upotreba mašina na mehanički pogon
 - Korišćenje novih izvora energije
 - Pojava velikih preduzeća
- **Nove tehnologije** (PARNA MAŠINA i kameni ugalj) – eksploatacija resursa

INDUSTRIJALIZACIJA – osvrt na Veliku Britaniju

- **Dolazi do opšte komercijalizacije**
- Osnivanje Banke Engleske i mnoštva „seoskih“ banaka
- Osnivanje akcionarskih društava
- Kontrola javnih finansija od strane Parlamenta
- Poreski sistem visokoregresivan

INDUSTRIJALIZACIJA – osvrt na Veliku Britaniju

- **Pojačana transportna mreža** (vještački plovni kanali i drumske saobraćajnice)

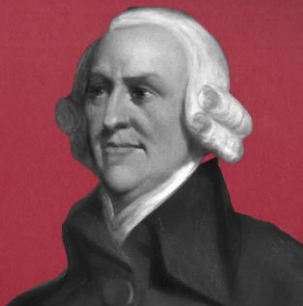
- U 19. vijeku **parne lokomotive** dovele do ekspanzije željezničkog saobraćaja

INDUSTRIJALIZACIJA – osvrt na Veliku Britaniju

- **Populacioni rast** sa izraženim unutrašnjim migracijama (sa 187 mil. stanovnika 1800. na 400 mil. 1900. u Evropi)
- **Uspon fabričkog sistema**, stvaranje modernih sindikata
- **Nejednakost dohodaka** (brži rast profita u odnosu na nadnice)
- Institucionalni okvir prilagođen individualnoj inicijativi i zaštiti privatnog vlasništva

Revolucija u ekonomskoj misli

ADAM
SMITH

KLASIČNA EKONOMIJA – Adam SMITH

Adam SMIT rođen je 1723. godine u blizini Edinburga (Škotska)

- Obrazovanje na univerzitetima u Glazgovu i Oksfordu
- Profesor logike i moralne filozofije u Glazgovu i Edinburgu
- 1759. godine objavljuje knjigu **Teorija moralnih osjećanja**
- 1763. godine napušta profesorski poziv i dvije godine putuje Kontinentom (upoznaje Kenea, Tirgoa, Voltera)
- Po povratku u Škotsku posvećuje se pisanju kapitalnog djela **Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda**
- 1776. godina, kada je djelo prvi put objavljeno, uzima se kao **godina nastanka moderne ekonomije**
- Nakon objavljivanja knjige imenovan je za carinskog službenika u Edinburgu gdje umire 1790. godine

KLASIČNA EKONOMIJA – Adam SMITH

- **Adam Smit** se smatra ocem ekonomije – tvorcem sistema
- Smitova **opšta ideja su ekonomske slobode**
- Značajne teme:
 - prirodni poredak,
 - podjela rada,
 - teorija vrijednosti,
 - raspodjela,
 - uloga države u prosperitetu.

KLASIČNA EKONOMIJA – Adam SMITH

- **PRIRODNI POREDAK**, imanentan ljudskoj prirodi, nadmoćniji je od državnih i društvenih institucija
- Prirodni poredak se stvara akcijama pojedinaca koji su vođeni *nevidljivom rukom*
- **Lični vs. kolektivni interes**

„Svaki pojedinac nužno ide za tim da godišnji dohodak društva poveća koliko god može. Doduše, pojedinac obično ne namjerava sprovesti javni interes, niti zna, koliko ga mnogo unapređuje...**Njega u tom, kao i u mnogim drugim slučajevima, vodi jedna nevidljiva ruka, da ostvari cilj koji uopšte nije namjeravao postići**“

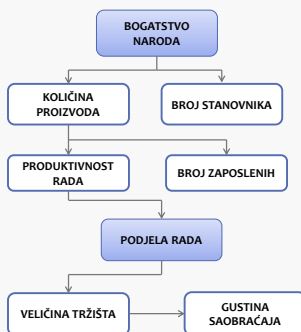
KLASIČNA EKONOMIJA – Adam SMITH

Predmet analize
Bogatstvo naroda

Faktori napretka
proizvodni rad i podjela rada

Tri prednosti podjele rada:

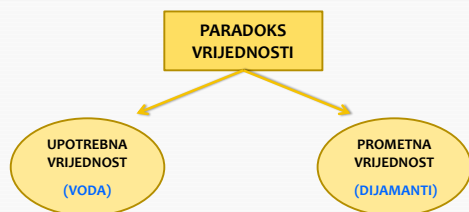
- **Povećanje znanja,**
- **Ušteda vremena,**
- **Izumi mašina.**

KLASIČNA EKONOMIJA – Adam SMITH

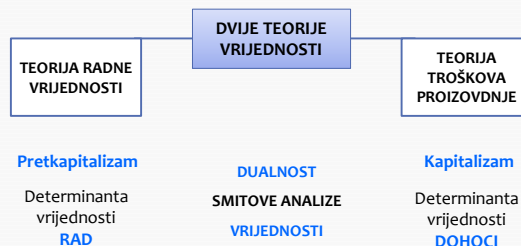
- Podjela rada kao posljedica ljudske sklonosti razmjeni
- Podjela rada nema granice u obimu proizvodnje, već u veličini tržišta
- *Proizvodni vs. neproizvodni rad*
- **Podjela rada** pokreće proces rada, a **akumulacija kapitala** je ono što ga održava u kretanju (važnost zaliha-bogatstva)

KLASIČNA EKONOMIJA – Adam SMITH

- Korisnost (upotrebna vrijednost) nije determinanta vrijednosti!
- Klasična ekonomija nije riješila paradoks vrijednosti

KLASIČNA EKONOMIJA – Adam SMITH

KLASIČNA EKONOMIJA – Adam SMITH

- Rad je determinanta vrijednosti u pretkapitalizmu i to u trojakom vidu:

utrošeni,
kupljeni,
ušteđeni rad.

„Može biti više rada u jednom satu teškog napora nego u dva sata laganog posla. Može biti više rada u jednom satu zaposlenosti u zanatu, za koji treba deset godina rada da se nauči, nego u mjesec dana radinosti u nekom običnom i opštepoznatom zaposlenju.“

KLASIČNA EKONOMIJA – Adam SMITH

- Smit napušta teoriju radne vrijednosti u korist **teorije troškova proizvodnje**
- Sa pojavom kapitala dolazi do podjele proizvoda na dohotke: „Pri tom stanju stvari, cijeli proizvod rada ne pripada uvijek radniku. On ga u većini slučajeva mora dijeliti s vlasnikom kapitala koji ga zapošljava“
- Čim zemlja postane privatna svojina javlja se renta
- Vrijednost više nije proizvedena radom, nego je agregacija tri dohotka: **nadnice**, **profita** i **rente**.

KLASIČNA EKONOMIJA – Adam SMITH

NADNICA	PROFIT	RENTA
Prirodna nadnica je minimalna nadnica Variranje nadnica obrnuto srazmjerno: ugodnosti zaposlenja stalnosti zaposlenja vjerovatnoći uspjeha Direktno srazmjerno: troškovima učenja povjerenju u zaposlenog SKLONOST ŠTEDNJI 0	Prinos od kapitala Glavna odlika profita NEIZVJESNOST Profit zbir Prinosa na ulog Naknade za rizik Profit i kamata SKLONOST ŠTEDNJI POZITIVNA	Cijena za upotrebu zemlje Renta je MONOPOLISTIČKA CIJENA Visina rente zavisi od Plodnosti tla Lokacije SKLONOST ŠTEDNJI 0

KLASIČNA EKONOMIJA – Adam SMITH

- Smit razmatra **prirodnu** i **tržišnu cijenu** roba
- Tržišna cijena** se određuje odnosom ponude roba i tražnje, a **prirodna cijena** predstavlja cijelu vrijednost rente, rada i profita
- Uloga konkurencije u konvergenciji cijena
- Razlika između **apsolutne tražnje** (ukupna želja) i **efektivne tražnje** (želja + kupovna moć)

KLASIČNA EKONOMIJA – Adam SMITH

- U pogledu javne politike, Smit **zagovara slobodnu trgovinu**
 - Konkurencija kao osnovno načelo kapitalizma** (prijetnje su država i korporacije – monopoli)
- „Ljudi istog obrta rijetko se sastaju, čak i za vrijeme zabave i razonode, a da se razgovor ne završi zavjerom protiv javnosti ili nekim planom za podizanje cijena“
- Država da obavlja **samo nužne javne funkcije**
 - Proporcionalan porez** na ukupan prihod, njegovo ubiranje stalno, praktično i ekonomično

KLASIČNA EKONOMIJA – David RICARDO

Dejvid RIKARDO je bio engleski klasičar, poslovni čovjek, berzanski špekulant i član Parlamenta

- Kapitalno djelo **Principi političke ekonomije i oporezivanja**
- Važni aspekti analize:**
 - teorije vrijednosti,
 - modeli rasta i raspodjele,
 - teorija komparativne prednosti.

David Ricardo
(1772-1823)

KLASIČNA EKONOMIJA – David RICARDO

RIKARDO razdvaja **upotrebnu** od **prometne** vrijednosti

- Upotrebna vrijednost (korisnost) je **uslov vrijednosti**

„Ako neka roba ne bi ni na koji način bila korisna – drugim riječima, ako ona ne bi ni na koji način mogla pridonijeti zadovoljenju naših potreba – ona ne bi imala nikakvu prometnu vrijednost...“

- Determinanta reproduktivnih roba je **RAD**
- Determinanta nereproduktivnih roba je **RIJETKOST**
- **Vrijednost neke robe zavisi od relativne količine rada** potrebnog za njenu proizvodnju (teorija radne vrijednosti)

KLASIČNA EKONOMIJA – David RICARDO

RIKARDO je smatrao nepotrebnim Smitovo ograničavanja teorije radne vrijednosti na vrijeme pretkapitalizma

NADNICA je „cijena koja je nužna da bi se omogućilo radnicima održavanje života i nastavljanje njihove rase, bez povećanja i bez smanjivanja.“

- **Željezni zakon nadnica** (radnici trebaju biti siromašni)
- **TRŽIŠNA** vs **PRIRODNA** cijena rada (ekspanzija, recesija)
- „Nadnice treba prepustiti poštenoj i slobodnoj konkurenciji tržišta i nikad ih se ne smije kontrolisati mijenjanjem legislative“

KLASIČNA EKONOMIJA – David RICARDO

- Rikardov **model rasta i raspodjele** veže se za „**žitne zakone**“ koji su visokim carinama onemogućili uvoz žita (1816-1846)
- Eru optimizma (*rastući prinosi*) iz perioda Smita, zamjenjuje era pesimizma (*opadajući prinosi*)
- U eri opadajućih prinosa i visoke cijene žita – **društvo se suočava sa opadajućim profitima zbog plaćanja rente** – rješenje je slobodna trgovina
- Kapital (fiksni i obrtni) – otimanje opravdane zarade radnika

KLASIČNA EKONOMIJA – David RICARDO

- Rikardo je dao doprinos teoriji međunarodne trgovine kroz **razvijanje principa komparativne prednosti**
- Faktori proizvodnje pokretljivi unutar jedne zemlje
- Do dobara se dolazi sopstvenom proizvodnjom ili spoljnotrgovinskom razmjenom

	ENGLESKA	PORTUGALIJA
VINO	120 čovjek-godina	80 čovjek-godina
PLATNO	100 čovjek-godina	90 čovjek-godina

KLASIČNA EKONOMIJA – SISMONDI

Simonde de SISMONDI (*Jean-Charles-Léonard Simonde de Sismondi*, 1773-1842) je francuski ekonomista i **posljednji predstavnik klasične političke ekonomije**

- Prvobitno zagovaranje ideja Adama Smita napustio je 1815. godine nakon druge posjete Britaniji
- Najvažnije ideje u knjizi **Novi principi političke ekonomije**:
 - Oštra kritika kapitalizma i hiperprodukcije
 - Krupna proizvodnja rađa monopole
 - Položaj sitnih proizvođača ne mogu popraviti kolonije

KLASIČNA EKONOMIJA – SISMONDI

- Sismondi je poznat po koncepciji **ekonomskog romantizma**
- Država da zaštiti individualne sitne proizvođače od „kobne konkurencije“ i spriječi dalji tehnološki napredak
- Sismondijev najveći doprinos bilo je prepoznavanje i karakterizacija društvenih klasa koje su u sukobu: **bogati i siromašni kapitalisti i radnici**
- Pravi razliku između **radnih** (nadnica) i **neradnih dohodaka** (renta i profit)

KLASIČNA EKONOMIJA – SISMONDI

- Za Sismondija je **čovjek prije svega potrošač**
- **Na makro nivou** – nedostatak agregatne tražnje vodi slomu kapitalizma
- **Na mikro nivou** – očuvanje samostalnosti i individualiteta, jednakosti ljudi
- Stalna akumulacija kapitala izaziva **krize hiperprodukcije**
- Potreban povratak na predistoriju kapitalizma – stanje sitne robne proizvodnje

KLASIČNA EKONOMIJA – odbrana sistema

- Razvoj načela korisnosti (interesa) u klasičnoj ekonomiji kroz doktrinu **UTILITARIZMA**
- Osnivač utilitarizma je britanski filozof i reformator **Džeremi BENTAM** (*Jeremy Bentham*, 1748-1832)
- Lični interes prednjači u odnosu na sve druge interese
čovjek nastoji da maksimizira korisnost ljudi su hedonisti i egoisti
- Ne postoji prirodna harmonija među interesima (pr. zločin)

KLASIČNA EKONOMIJA – odbrana sistema

- Geslo utilitarista – *najveća sreća najvećeg broja ljudi*
- Sukob interesa rješavati zakonodavstvom, društvenim i religijskim sankcijama
- Afirmacija „**moralne aritmetike**“ – računanje sreće mjerenjem vrijednosti užitka i bola
- Subjektivna teorija blagostanja (upoređivanje korisnosti)
- Zabluda uopštavanja (opšti interes zbir ličnih interesa)

HVALA NA PAŽNJI

Kabinet: 309

E-mail: jocodj@gmail.com